

PREDGOVOR

1. U periodu 1991-1993. četiri snažna udara iz osnova su izmenili međunarodni ekonomski položaj i status Jugoslavije i na duži rok ugrozili perspektive za stabilizaciju i razvoj: raskid preferencijalnog sporazuma sa Evropskom Unijom, gubitak tržišta zemalja istočne Evrope i bivšeg SSSR-a, kao i tržišta Iraka, raspad bivše SFRJ i sveobuhvatni ekonomski karantin i sankcije UN.

Bilo bi fatalno ukoliko bi se izlaz iz takve situacije sveo samo na ublažavanje ili ukidanje sankcija UN, odnosno normalizaciju uslova i režima spoljnotrgovinskog poslovanja.

Naime, problem raskida naših odnosa sa svetskim tržištem je mnogo širi, složeniji, višeslojan i, u izvesnom smislu, trajniji i hroničan. U vezi s tim imamo u vidu nekoliko momenata.

Prvo. U strukturi privrede SR Jugoslavije i do 1991. godine dominirale su grane sa niskom sklonošću ka izvozu, kao što su proizvodnja sirovina, hrane i energije. Dezinvestiranje i otežani uvoz, usled ograničenja vezanih za servis spoljnog duga, u periodu 1979-1991. godine pojačali su autarhične tendencije.

Drugo. Sankcije UN su samo vrh ledenog brega, kojeg čini gotovo kompletno negiranje međunarodnog legitimiteta Jugoslavije i u suštini isključenje iz sistema međunarodnih institucija (GATT, OECD, MMF, FAO, ILO, UNCTAD, UNIDO...) koje regulišu principe, kriterije i mehanizme povezivanja sa svetskim tržištem. Ništa ne menja u biti to što u pozadini osporog međunarodnog legitimiteta Jugoslavije leže politički motivi i rezoni, u koordinatama geostrateških interesa najsnažnijih aktera sveta.

Treće. Raskid sa svetskim tržištem, skupa sa inflatornim poremećajima i nesuvislim makroekonomskim politikama, uslovio je ubrzano razaranje i deformaciju proizvodne osnove privrede, gubitak supstance i hronične deficite preduzeća, koja su, kao što je poznato, nosioci svih aktivnih i pasivnih integrativnih funkcija u savremenoj svetskoj privredi.

Četvrto. Jugoslavija je isključena i u širem smislu sa svetskog tržišta: iz međunarodnih razvojnih i integracionih programa, iz međunarodnih tehnoloških komunikacija i transfera i iz sistema poslovne saradnje sa inostranstvom. Između ostalog imamo u vidu sledeće: isključena je iz međunarodnih istraživačko-razvojnih programa, iz magistralnih telekomunikacija i međunarodnih informacionih sistema, postala je zona visokog poslovnog rizika za strana ulaganja, ispala je iz subregionalnih projekata integracije, izgubljen je kontakt sa međunarodnim asocijacijama koje uređuju tehničke norme, standarde, kriterije i procedure u međunarodnom prometu (kao u oblasti standardizacije, kontrole kvaliteta i metrologije), razorena je mreža privrednih predstavništava u inostranstvu itd.

Drugim rečima, strategija povratka na svetsko tržište je krajnje složen projekat sveobuhvatnog preuređenja prostora SR Jugoslavije u skladu sa dominantnim principima, normama, institucijama i iskustvima međunarodnog okruženja. To je u organizacionom, zanatskom, pravno-administrativnom, mentalno-psihološkom i koncepcijskom smislu komplikovan i težak poduhvat, posebno u okolnostima kada je stručna i šira javnost sistematski trovana sa floskulama o teoriji zavere, o samodovoljnosti, o nebeskom narodu i slično.

2. Deo priloga u ovoj knjizi (oko jedne trećine) izrađen je u skladu sa projektnim zadatkom u okviru istraživačkog programa, kojeg je finansirala vlada Srbije, pod nazivom "Program ekonomskom oporavka Jugoslavije - privredni sistem i mere ekonomske politike u 1994. godini". Većina priloga (dve trećine) izrađena je kao rezultat redovnih istraživačkih aktivnosti saradnika Instituta, kao i ambicije Instituta da, s obzirom na raspoloživi potencijal i profil kadrova, definiše i programski razradi sve relevantne aspekte uključivanja Jugoslavije u svetsku i evropsku privredu.

3. Svi prilozi u knjizi sačinjeni su do kraja decembra 1993. godine, što znači pre usvajanja i operacionalizacije "Programa rekonstrukcije monetarnog sistema i strategija ekonomskog oporavka".

Naše je mišljenje da je "Program rekonstrukcije monetarnog sistema...", kako je lansiran u javnosti i oblikovan u periodu januar-mart 1994, utemeljen na konceptu zatvorene - autarhične privrede, suprotno ili neutralno određen prema strategiji povratka na svetsko tržište. Između ostalog imamo u vidu sledeće:

- u pomenutom Programu praktično nema segmenta o izvozno-uvoznom, odnosno integralnom spoljno-ekonomskom kompleksu stabilizacije, što je, bez obzira na sankcije UN, značajna "inovacija" teorije i iskustava stabilizacije u svetu.

- Program se temelji na skupom novcu, što znači i na skupom izvozu, kao i na neodmereno velikim poreskim opterećenjima i jediničnim troškovima rada, na represivnim režimima raspolaganja devizama (što će pokrenuti odliv deviza u inostranstvo).

- Program je dao efektne rezultate u pogledu uspostavljanja monetarne vlasti (NBJ) i zaustavljanje emisije, što je proizvelo gotovo trenutno zaustavljanje inflacije i stabilizaciju kursa, odnosno remonetizaciju ekonomije i vraćanje dinaru osnovnih novčanih funkcija. Međutim, monetarna vlast, odnosno nacionalni novac i nacionalna banka jesu standardna obeležja savremene države, koja su samo vraćena Jugoslaviji kao rezultat političke volje a ne Programa. Kao Program stabilizacije on bi morao, pre svega, da se zasniva na konsolidovanom bilansu finansiranja javnog sektora, s obzirom na deficit javne potrošnje reda veličina preko 50% društvenog produkta, kao apsolutno dominantnog faktora naše mega inflacije. Projektovano je samo minorno smanjenje javne potrošnje za 3% DP.

- Ceo Program "visi" na klimavom i tankom deviznom pulu od oko 150 miliona USD, odnosno fiksiranom kursu jedan novi dinar za jednu nemačku marku, iako je poznato da u svetu nakon 1971. godine vlada princip fluktuirajućeg kursa u skladu sa platnobilansnim konsideracijama zemlje.

- U samom Programu predviđeno je da NBI preuzima funkciju poslovnih banaka, odnosno finansijske podrške prioriternih programa u saradnji sa političkim vlastima, što samo po sebi stvara prostor za lobističke pritiske i time dalju surogatizaciju i deformaciju proizvodne strukture.

- U suštini je zamrznut proces privatizacije, a rešavanje problema viška zaposlenih od oko 1,2 miliona lica ostavlja se za bolja vremena, čime su ograničene normalne preduzetničke i poslovne funkcije na nivou preduzeća.

4. Krajem marta, nakon dva i po meseca delovanja Programa organi vlasti, uključiv Narodnu banku Jugoslavije, jednodušni su u pogledu visokih dostignuća prve faze njegovog sprovođenja: cene na malo su stabilizovane "totalno", akumulirane su devizne rezerve od blizu 300 miliona DEM, pokriće rashoda prihodima izuzetno je visoko (na nivou Srbije u februaru čak 106,5%), krediti privredi brzo rastu, uz pad kamatnih stopa sa 25%-30% godišnje na nivo od oko 10%-12%, sa tendencijom daljeg pada itd.

Naše je mišljenje da su upravo u tim dostignućima sadržana ograničenja Programa, u smislu njegovog prerastanja u postojan i tržišno održiv proces stabilizacije. Između ostalog imamo u vidu:

- Nulta inflacija je ostvorena pre svega zahvaljujući tome što je iz tekućih cena "očišćen" deo inflatornih očekivanja, kao i usled primene režima kontrole cena posebno usluga; međutim, sadašnji nivo cena prevazilazi kupovnu moć građana, domaćinstava i preduzeća, a istovremeno nedovoljan je da pokrije narasle troškove (povećane plate, poreze i takse i kamate);

- Realna kamatna stopa od 10%-12% isuviše je niska da pokrije troškove i rizike poslovnih banaka, a istovremeno isuviše je visoka sa stanovišta izgleda da se tržišno valorizuju projekti sa tako visokim profitnim stopama; drugim rečima, ne postoje potrebni uslovi za aktiviranje investicionog multiplikatora, što je temeljni uslov svakog zdravijeg oživljavanja proizvodnje;

- Povećanje deviznih rezervi za oko 300 miliona DEM, ostvareno je u suštini na račun smanjenja deviznog potencijala zemlje (građana, preduzeća i banaka); istovremeno, s obzirom na način na koji je ostvareno povećanje deviznih rezervi, uglavnom putem ekonomske i administrativno-policijske represije, deo deviza je "potonuo" iz zone sivog u zonu crnog tržišta, a deo deviza po svemu sudeći odlio se u inostranstvo.

5. Mogućnosti za sprovođenje tržišno održivog i socijalno podnošljivog Programa stabilizacije postoje tek kada se obezbedi normalizacija statusa i položaja Jugoslavije u sistemu međunarodnih institucija (UN, KEBS, MMF, GATT...), uz paralelnu normalizaciju političkih i ekonomskih odnosa sa susedima.

Do tada, u funkciji "kupovine vremena" - odnosno očuvanja minimuma tržišnosti privrede, socijalne kohezije i izvesnog tržišno održivog povećanja proizvodnje, kao i "pogonske spremnosti" za skorije ofanzivno učešće na svetsko tržište - neophodno je i moguće sprovođenje "rezervnog" programa stabilizacije, koji bi između ostalog obuhvatio: a) smanjenje deficita javnog sektora na oko 3% DP, b) izmeštanje socijalne funkcije iz preduzeća, uz prenošenje na državu probleme viška zaposlenih, c) ukidanje društvene svojine, odnosno privatizaciju i transformaciju

svojinske, upravljačke i organizacione strukture preduzeća, d) uvođenje plivajućeg kursa i njegova odbrana intervencijama Narodne banke Jugoslavije na deviznom tržištu, pri čemu bi se margina fluktuacije određivala u funkciji podrške izvoza i relativne stabilnosti cena i e) institucionalizacija mehanizma socijalnog i političkog konsenzusa.

6. Ova knjiga je teorijski, konceptijski i programski usklađena i čini celinu sa sledećim studijama Instituta koje su u pripremi za štampu:

"Program i politika socijalnih transfera u SR Jugoslaviji";

"Politika makro-ekonomske stabilizacije u uslovima sankcija";

"Siva ekonomija u privredi SR Jugoslavije"

7. Zbog raspada statističko-informacionog sistema Jugoslavije u uslovima hiperinflacije, cifre i tabele koje se koriste u tekstu bez navođenja izvora jesu procene Instituta ekonomskih nauka.

Beograd, 31.marta 1994.god.

Koordinator tima istraživačkog
programa "Strategija povratka
Jugoslavije na svetsko tržište"

Prof. dr Tomislav Popović